

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Калиновська Валентина Миколаївна
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 351.823.1:353
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В.М. Калиновська
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Дацій Надія Василівна
(прізвище, ім'я, по батькові)
д.держ.упр., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2021

АНОТАЦІЯ

Калиновська В.М. Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

Визначено теоретичні моделі взаємовідносин громадянського суспільства і держави та узагальнено специфіку розвитку демократичних інститутів у системі взаємовідносин публічного управління та громадянського суспільства.

Проведено аналіз зарубіжного досвіду розвитку взаємовідносин публічної влади та громадянського суспільства та здійснено відповідну оцінку. Розроблено напрями оптимізації та сформовано механізм взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократія, інститут громадянського суспільства, корупція, органи публічної влади, перспектива, питання взаємовідносин, прийняття рішень, процес, система управління, формування.

ANNOTATION

Kalynovska Valentyna. Relationship between public authorities and civil society institutions.– Qualifying work based on the rights of a manuscript.

Qualifying work for obtaining an academic Master's degree specialized in 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

Theoretical models of the relationship between civil society and the state are determined and the specifics of the development of democratic institutions in the system of relations between public administration and civil society are generalized.

An analysis of foreign experience in the development of relations between public authorities and civil society and an assessment of the relationship between public authorities and civil society institutions at the present stage. The directions of optimization are developed and the mechanism of mutual relations of public authorities and civil society institutions is formed.

Key words: civil society, democracy, civil society institution, corruption, public authorities, perspective, relationship issues, decision making, process, management system, formation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	7
1.1. Теоретичні моделі взаємовідносин громадянського суспільства і держави	7
1.2. Специфіка розвитку демократичних інститутів у системі взаємовідносин публічного управління та громадянського суспільства	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВЗАЄМОВІДНОСИН ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	20
2.1. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку взаємовідносин публічної влади і громадянського суспільства	20
2.2. Оцінка взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства на сучасному етапі	26
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	34
3.1. Напрями оптимізації взаємовідносин між органами публічної влади та інститутів громадянського суспільства	34
3.2. Формування механізму взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства	39
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Спектр владних відносин між державою та громадянським суспільством, у якому як суб'єкт виступає держава, можна звести до наступних форм: законодавче регулювання діяльності громадян і громадських асоціацій, корегування умов функціонування громадянського суспільства і його ресурсів, безпосереднє формування окремих інститутів або сегментів громадянського суспільства, придушення тих елементів громадянського суспільства, які створюють загрозу державі та її носіїв, формування певної системи цінностей і підтримка пануючої ідеології. У свою чергу, громадянське суспільство може виступати суб'єктом політичної влади, якщо має можливості: брати участь у формуванні держави та виборі правлячої еліти, здійснювати вплив на прийняття державних рішень і характер політичного режиму, а також, частково, нав'язувати певні політичні цінності й орієнтації.

Значний потенціал для пояснення проблем взаємовідносин влади і громадянського суспільства за різних політичних режимів та трансформації цих взаємовідносин в перехідні періоди мають неоінституційні теорії. Не випадково для періоду трансформації характерне створення відносно замкнутих фінансово-промислових груп з власними банками, страховими компаніями, підприємствами, телеканалами, газетами. Фінансово-промислові групи також породжують політичні партії, які представляють і лобіюють їх інтереси в державних, представницьких органах. Імперії створюють фонди, які підтримують політпартії на виборах, під час проведення акцій, мітингів.

Українські вчені, в колі інтересів яких знаходяться відносини влади і громадськості, зокрема: О. А. Корнієвський, А.С. Крупник, О.М. Крутій, М.П. Месюк, А.М. Михненко, С. В. Ситник, Ю.П. Сурмін, Г.М. Шаульська, глибше від своїх західних колег дослідили цю проблему.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення теоретичних підходів та вдосконалення напрямів розвитку взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язати такі **завдання**:

- визначити теоретичні моделі взаємовідносин громадянського суспільства і держави;
- узагальнити специфіку розвитку демократичних інститутів у системі взаємовідносин публічного управління та громадянського суспільства;
- провести аналіз зарубіжного досвіду розвитку взаємовідносин публічної влади та громадянського суспільства;
- здійснити оцінку взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства на сучасному етапі
- розробити напрями оптимізації взаємовідносин між органами публічної влади та інститутів громадянського суспільства;
- сформуванати механізм взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Об'єкт дослідження – процес відносин в системі публічного управління.

Предмет дослідження – взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Методи дослідження роботи. Спеціальні, а також загальнонаукові методи були використані для обґрунтування основних результатів. Теоретичний аналіз дослідження відбувався за допомогою методу синтезування. Кращий закордонний досвід був використаний у дослідженні за допомогою порівняльного аналізу. Формування висновків та розроблення нових пропозицій здійснювалося за допомогою методів узагальнення, передбачення та порівняння з існуючими історичними традиціями.

Інформаційною базою дослідження є науковий доробок вітчизняних та закордонних вчених з проблеми дослідження, а емпіричною – нормативно-правові акти України, матеріали науково-практичних конференцій, публікації наукових видань, рейтинг країн, що перебувають у стані транзиту, матеріали Центру антикорупційних досліджень та ініціатив (Transparency International),

тощо.

Елементи наукової новизни полягають у шляхах вдосконалення взаємовідносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства шляхом розробки: напрямів оптимізації та формування механізму відносин в системі публічного управління.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані практичні результати можуть бути використані органами публічної влади у системі підвищення кваліфікації публічних службовців та при розробці відповідних програм та проектів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднені на науково-теоретичних конференціях різного рівня: Ювілейна Міжнародна науково-практична конференція «Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави» (м. Запоріжжя, 29. 05. 2020 р.), на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ» (м. Херсон, 2020 р. 25 березня), на II Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації» (м. Житомир, 23.06.2020 року.)

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота має структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Повний обсяг роботи складає 55 сторінок, робота також містить 2 таблиці , 9 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел – 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Теоретичні моделі взаємовідносин громадянського суспільства і держави

Науковці виділяють [28; 29] основні історичні моделі формування громадянського суспільства. В античності поняття «громадянське суспільство» було категорією юриспруденції, в політичній філософії середньовіччя воно відображало відміну від релігійних інститутів, а в XVI ст. – від природного, природного стану. І тільки з XVII ст. це поняття починає «вбирати» в себе окремі (не завжди найістотніші) риси його сучасного змісту. Причому деколи зміст збігається з назвою, як у А. Фергюсона в «Нарисах історії громадянського суспільства», а іноді, навпаки, як у А. Сміта, без згадки терміна «громадянське суспільство» з достатньою повнотою відбиваються його сутнісні характеристики.

Разом з тим слабкість інститутів громадянського суспільства і обумовлені цим завдання адвокатури щодо захисту громадянського суспільства характерні для сучасної України і не дуже актуальні для сформованих цивілізованих суспільних систем.

У вітчизняній науці управління, в ряді інших суспільних наук, широко обговорюється питання про громадянське суспільство, його сутність і зміст, зв'язку з державою і правом. Дискусійним в той час був, зокрема, питання про походження, історичні долі і хронологічних рамках громадянського суспільства. Частина дослідників дотримується тієї думки, що сама ідея громадянського суспільства як незалежного від держави освіти правильна лише по відношенню до ранньої, ліберальної стадії розвитку індустріального суспільства і, що в сучасних умовах грань між державою і громадянським

суспільством стерлася. Існувало в той час також думка, що отождествляло громадянське суспільство з людським суспільством взагалі.

Подібні дискусії мають місце і в даний час, але основний лейтмотив сучасних уявлень про громадянське суспільство лежить все ж в площині подання про розмежування громадянського суспільства і держави, про їх щодо автономному існуванні у взаємозв'язку і взаємодії між собою.

Час виникнення ідеї про громадянське суспільство дійсно відноситься до епохи ранніх буржуазних революцій в Західній Європі (Томас Гоббс, Джон Локк та ін.). К. С. Гаджієв з цього приводу абсолютно справедливо зазначає, що категорія «громадянське суспільство» в якості історичного феномена виникла на певному етапі розвитку людського суспільства, перш за все західної цивілізації.

Однак, витоки цієї ідеї, так само як і багатьох інших політико-правових теорій, що виникли в епоху Нового часу (природного права, суспільного договору, поділу влади і т.п.), слід шукати в епохи античності. Це тим більш вірно, що саме в античних суспільствах його члени мали статус громадянина, а сучасна західна цивілізація виникла на хвилі відродження основних цінностей античності.

Громадянське суспільство являє собою могутню силу, яка заволодіває людиною, вимагає від нього, щоб він на нього працював, був всім тільки за допомогою нього і робив все тільки за допомогою неї. Якщо людина має бути таким членом громадянського суспільства, то він зберігає в ньому ті ж права і домагання, які він мав у родині. «Громадянське суспільство має захищати свого члена, відстоювати його права, а індивід у свою чергу зобов'язаний дотримуватися прав громадянського суспільства» [39, с.28].

Громадянське суспільство, за Г. В. Ф. Гегелем [4]: «стоїть вище сімейних уз, виникає на певному рівні розвитку суспільства, але воно не має цілісності і консолідованості, притаманних державі».

Для східноєвропейського суспільства більше притаманна концепція, що утверджується для східноєвропейського суспільства характерна ситуація описана Н. Макіавеллі [10].

Вчений О. Цисарж [24] виділяє три історичні традиції у питанні взаємовідносин між владою і громадянським суспільством: неоліберальне, консервативне. Громадянське суспільство з цієї перспективи створене для утворюючих його структуру, основний центр тяжіння яких знаходиться в сім'ї та в церкві.

В умовах глобалізації з'явилися нові форми взаємовідносин влади і громадянського суспільства, а також напрямки наукових розробок даної тематики. Важко переоцінити створення віртуальних соціальних мереж для об'єднання зусиль громадянського суспільства. Останнім часом особливого поширення набула така форма взаємодії органів врядування.

Спектр владних відносин між державою та громадянським суспільством, у якому як суб'єкт виступає держава, можна звести до наступних форм: законодавче регулювання діяльності громадян і громадських асоціацій, корегування умов функціонування громадянського суспільства і його ресурсів, безпосереднє формування окремих інститутів або сегментів громадянського суспільства, придушення тих елементів громадянського суспільства, які створюють загрозу державі та її носіїв, формування певної системи цінностей і підтримка пануючої ідеології. У свою чергу, громадянське суспільство може виступати суб'єктом політичної влади, якщо має можливості: брати участь у формуванні держави та виборі правлячої еліти, здійснювати вплив на прийняття державних рішень і характер політичного режиму, а також, частково, нав'язувати певні політичні цінності й орієнтації [49, с.72].

Українські вчені переконані, що громадянське суспільство тісно пов'язане з державою. О. Якубовський вважає [51], «що не тільки держава потрібна громадянському суспільству, а й, навпаки, громадянське суспільство створює можливість для існування демократичної правової держави. Адже саме визнання й прийняття суспільством владних структур робить можливим функціонування існуючого ладу».

А. Михненко [45, с. 58] наполягає на тому, що взаємовідносини публічної влади і громадянського суспільства повинні будуватися на основі законності. Держава у взаємовідносинах з громадянським суспільством використовує такі

правові форми:

- правотворчу, тобто приймає відповідні закони, де передбачає порядок організації та функціонування того чи того об'єднання;
- контролюючу й наглядову;
- правозастосовну, яка полягає в застосуванні компетентними органами чинних правових норм через винесення індивідуальних правозастосовних актів, обов'язкових до виконання;
- притягнення до юридичної відповідальності за порушення чинного законодавства [45, с. 22].

На думку багатьох сучасних дослідників [27] на зміну суб'єкт-об'єктним відносинам між органами влади та інститутами громадянського суспільства приходять суб'єкт-суб'єктні відносини.

Значний потенціал для пояснення проблем взаємовідносин влади і громадянського суспільства за різних політичних режимів та трансформації цих взаємовідносин в перехідні періоди мають неоінституційні теорії. Для транзитних відносин всередині держави між організаціями, підприємствами, між директорами і їх співробітниками характерні неплатежі та заборгованість підприємств одне одному. Не випадково для періоду трансформації характерне створення відносно замкнутих фінансово-промислових груп з власними банками, страховими компаніями, підприємствами, телеканалами, газетами. Фінансово-промислові групи також породжують політичні партії, які представляють і лобіюють їх інтереси в державних, представницьких органах. Імперії створюють фонди, які підтримують політпартії на виборах, під час проведення акцій, мітингів.

Зазвичай, серед античних мислителів, розвинули ідею громадянського суспільства, називають Аристотеля (384-322 рр. До н. е.).

При цьому мається на увазі, перш за все, аристотелевська ідея поліса. Поліс, на його думку, це вища форма об'єднання людей, якій передували по низхідній такі форми як село або селище, розширена сім'я, що складається з декількох поколінь кровних родичів з бічними гілками і простої сім'ї, що складається з чоловіка, жінки і дітей. Для того, щоб перетворити людину в

частину гігантської структури, в якій роль людини практично зведена до кулю. Мета поліса - благо його членів (громадян) і про благополуччя поліса слід судити по добробуту громадян.

Аристотель порівнює владу над членами сім'ї як форми людського об'єднання її влада в полісі (політичну владу). Влада в сім'ї - це батьківська влада над дітьми, заснована на безумовному пануванні батька (господаря) і такому ж безумовному підпорядкуванні дітей. Політична влада в свою чергу виходить з відносин свободи і рівності. З цього приводу він зазначав, що «влада не повинна бути довічною, а громадяни повинні, як рівні, наказувати і підкорятися по черзі».

Влада подібна батьківській існує з одного боку між паном і рабом, а з іншого боку, в «варварських» монархіях, чий величезні держави доросли до політичного рівня. Виходячи, з цього, за Аристотелем, раби не є громадянами, а до «варварським» державам не можна віднести поняття поліса. У цьому ж ключі лежать міркування мислителя про те, що одні люди за своєю природою раби, інші - вільні, причому це стосується не тільки до окремих людей, по і до цілих народів, які з античної традиції називалися «варварськими». Поняття громадянського суспільства і його інститутів в сучасній юридичній науці

Як уже зазначалося в попередньому параграфі, у вітчизняній літературі інтерес до феномену громадянського суспільства виник в кінці 80-х - початку 90-х рр. ХХ ст.

На початку 90-х рр. з'явився цілий ряд публікацій, присвячених громадянському суспільству, написаних фахівцями в області інших суспільних наук: філософії, політології, економіки. Так, наприклад, починаючи з античних часів в 1991 р були детально проаналізовані доктором історичних наук, керівником групи аналізу західної політології К. С. Гаджиєва.

«При цьому виникає і діє демократичний режим» [47, с. 93]. Тобто взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства залежать від політичного режиму. Певні особливості ці відносини мають і в умовах розвитку демократії.

1.2. Специфіка розвитку демократичних інститутів у системі взаємовідносин публічного управління та громадянського суспільства

Демократизація – це незавершений динамічний тимчасовий процес, в ході якого здійснюється безперервна адаптація, наближення існуючих інститутів публічної влади та інститутів громадянського суспільства до ідеальних постійно уточнюваних уявлень про сучасні інститути та ідеальне суспільство демократичного політичного режиму [47]. Можливим є створення тимчасових інститутів на період розвитку демократії.

Визначають наступні фази розвитку демократії та визначають порядок (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Фази переходів до демократії [32; 50]

Вчений	Перша фаза	Друга фаза	Третя фаза
За Д. Растоу	Підготовча фаза	Фаза прийняття рішень	Фаза звання
За Г. О'Доннелом і Ф. Шміттером	Лібералізація	Демократизація	Соціалізація
За А. Пшеворським	Лібералізація	Демократизація	
		Звільнення	Конституювання

На кожному з етапів змінюються взаємовідносини публічної влади і громадянського суспільства.

На I етапі відбувається децентралізація влади, відмічається поява плюралізму думок, конфліктів між прихильниками старої влади і опозицією.

II етап характеризується участю громадянського суспільства у процесі прийняття рішень, що стає можливим в результаті конституційного оформлення демократичних інститутів.

На III етапі збільшується активність громадянського суспільства, яка набуває цивілізованих форм і проявляється у встановленні громадського контролю, боротьбі з корупцією і бюрократією.

IV етап – це становлення правової держави шляхом засвоєння і запровадження нових норм і цінностей громадянами країни, консолідація

суспільства. Навколо державних інститутів групуються інститути громадянського суспільства.

В рамках дослідження розглядаються взаємовідносини між органами влади і організаціями громадянського суспільства в період розвитку демократії. Можна виділити два аспекти проблеми: 1) позитивний (зростає активність громадян і організацій), 2) не позитивний (зростає конфліктність, яка є наслідком того, що органи публічної влади також знаходяться в стані трансформації, існують протиріччя в законодавстві щодо повноважень як органів влади, так і організацій громадянського суспільства, в той же час організації громадянського суспільства тільки вчаться компетентно здійснювати громадський контроль, моніторинг, брати на себе відповідальність).

На рис. 1.1 наведено форми протестної поведінки.

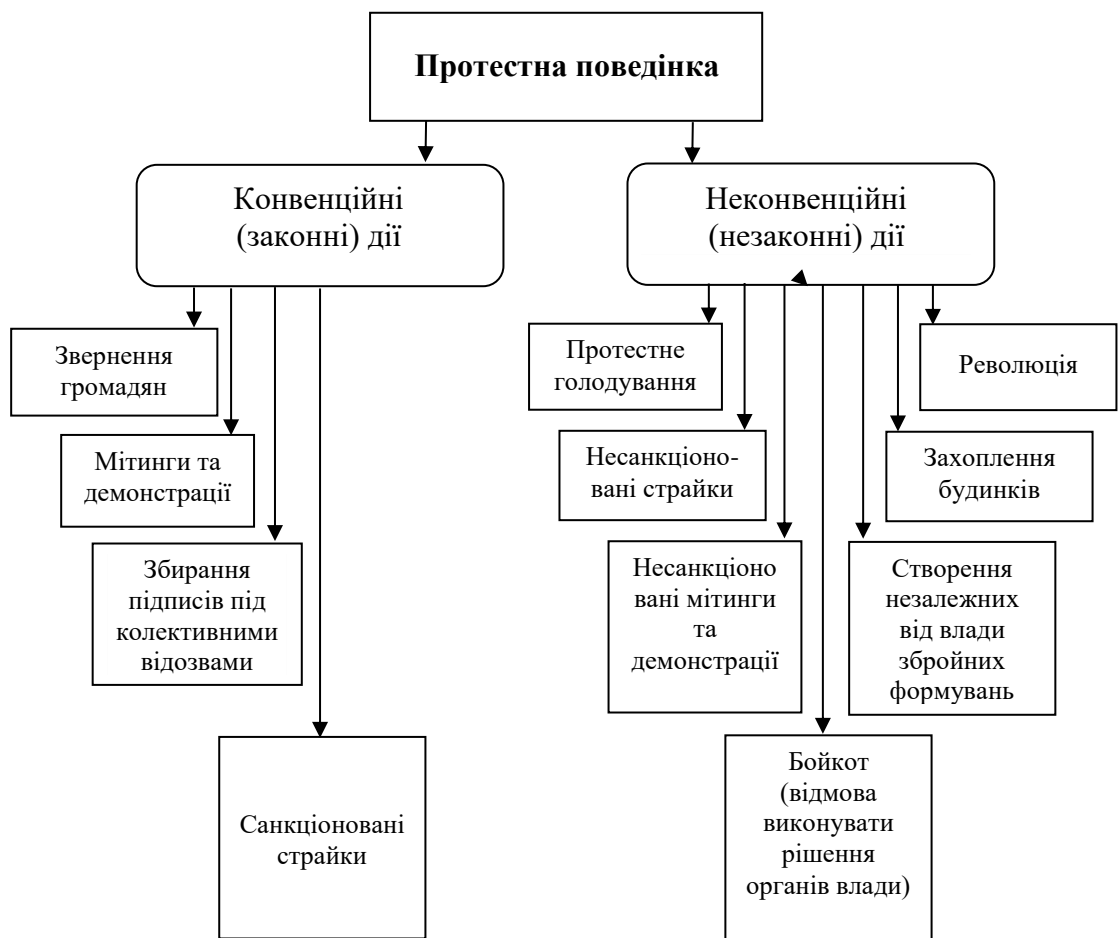

Рис. 1.1. Форми протестної поведінки [27]

Тільки за січень 2021 року в Україні відбулися протести по всіх областях проти підвищення тарифів на газ. Впродовж періоду травень-листопад 2020 року збільшилась вулична активність політичних партій на фоні виборчого процесу (земельне питання, податкове питання). Головною тематикою для акцій протесту стали ідеологічні (33% подій) та політичні питання (23%), які пов'язані з виборчим процесом. Протести, пов'язані з економічними вимогами, посіли третє місце (20%). Для порівняння, у жовтні-листопаді 2020 року ідеологічні та політичні блоки проблем займали відповідно лише третю та четверту позиції, поступившись економічному блоку питань (який обіймав перше місце – 25% акцій протесту) та блоку питань власності (друге місце, 17% відповідно) [52].

Існує тактика політичних акторів (з врахуванням їх конкретних індивідуально-психологічних особливостей) [2, с.73 – 74]. Тобто, для успішного переходу до демократії важливо не тільки усунення старого тоталітарного чи авторитарного режиму. Необхідно також створити інститути демократії та встановити демократичні правила.

Розглянемо, виходячи з відомих наукових підходів, моделі взаємовідносин між публічною владою та інститутами громадянського суспільства, що характерні для перехідних періодів. Для розгляду існуючих моделей взаємовідносин публічної влади та інститутів громадянського суспільства розвитку демократії слід наголосити на тому, що будь-яка модель наукової теорії за допомогою абстрактних об'єктів описує у ідеалізованій формі певні закономірності поведінки реальних систем.

Моделі взаємовідносин між публічною владою і громадянським суспільством властиві певним етапам його еволюції, або певним країнам [45].

Н. Розенблюм виділяє громадянське суспільство «демократичне» та «виборче». «Демократичне громадянське суспільство» характеризується політичною участю громадян, наявністю опозиційних до владних структур об'єднань». «Виборче громадянське суспільство» сприяє підвищенню економічної ефективності і загального добробуту [40, с. 23].

Розглянемо деякі визначення громадянського суспільства, сформульовані в зазначених та інших наукових дослідженнях, інші думки сучасних вчених-юристів про сутність і зміст громадянського суспільства.

Так, В. В. Бойцова вважає, що громадянське суспільство має ту ступенем незалежності, автономії від держави, яка гарантує безпеку особистості від зловживань, пов'язаних з її використанням державної влади. Крім того, на думку В. В. Бойцовой, громадянське суспільство за своєю внутрішньою природою деполітизовано, тобто емансиповані від політичної системи і державної політики. У цьому сенсі його можна назвати депо-літізірованим економічним і соціальним простором. Член громадянського суспільства - це суб'єкт права в першу чергу і лише потім - громадянин держави.

На думку С. В. Калашникова, громадянське суспільство - це частина суспільства, його ядро або серцевина. Сфери його функціонування, ц яких особистість і організації вільних і рівноправних громадян захищені правом від прямого втручання державної політичної влади. Воно являє собою цілісну саморегулюючу систему взаємозв'язків і відносин, що об'єднує громадян, а також складаються з них матеріальні і матеріалізовані освіти, заснованих на принципах конституційного ладу.

Громадські організації (об'єднання) як інститути громадянського суспільства

В рамках даного параграфа ми розглянемо першу з виділених нами вище груп інститутів громадянського суспільства - громадські об'єднань (організації) переважно політичного спрямування. Інша назва таких організацій, що вживається в літературі - неурядові організації. Цей термін означає, що така організація «створюється з ініціативи окремих громадян або групи громадян, а не уряду або державних органів, демонструючи здатність громадянського суспільства до самоорганізації. Вирішенню суспільних проблем без втручання державної влади».

Інша поширена назва розглянутих організацій - асоціації. Становлення сучасного громадянського суспільства багато в чому пов'язують саме з реалізацією права громадян на об'єднання або свободою асоціації. Особливо

яскраво це проявилось в США. Як зазначає В. І. Сергєєв в США, форми реалізації ідеї громадянського суспільства знайшли своє застосування в умінні громадян об'єднуватися з метою консолідації власних зусиль для вирішення найрізноманітніших питань в тих сферах, де є підстави не особливо довіряти владі. Далі він пише: «Американці об'єднуються в комітети для того, щоб організувати святкування, засновувати школи, будувати готелі, їдальні, церковні видання, поширювати книги, посилати місіонерів на інший кінець світу».

Найбільш значущими в політичній сфері громадянського суспільства об'єднаннями є політичні партії. В. І. Русинів вважає, що право громадян на об'єднання в політичні партії є найважливішим інститутом конституційного права, що представляє систему правових норм, що закріплюють взаємопов'язане з іншими правами, свободами і обов'язками громадян право, яке має на меті добровільне і рівноправне об'єднання громадян для спільної реалізації спільних цілей, завдань та інтересів в політичному житті суспільства і держави, що не спрямованих на досягнення економічного результату.

Під партією розуміється організована злочинна група односторонців, партії класифікують за різними підставами. Виходячи з природи соціальної опори, виділяють партії окремих класів, соціальних верств і груп. З точки зору ідеологічного вигляду розрізняються: ідейно-політичні або так звані світоглядні партії, які в своїй діяльності керуються певними ідеологічними принципами; прагматичні або так звані виборчі партії, які не мають будь-яких ідеологічних програм і ставлять собі за мету мобілізацію можливо масові партії, що орієнтуються на залучення до своїх лав максимально більшого числа; партії, що будуються на чітких, формально закріплених принципах членства; партії, в яких відсутня формального членства, а належність до партії визначається за допомогою голосування її кандидатів на виборах. Політичні партії різняться також за місцем, займаному ними по відношенню до державної влади: легальні і нелегальні, правлячі і опозиційні.

На думку Т. К. Байковій, сутність партій має троякий характер. Партія може бути охарактеризована як «партія у владі», коли вона бере участь в

боротьбі за здійснення державної влади або вже здійснює цю владу. Одночасно партія може діяти як особлива організація. «Партія як організація» діє тоді, коли вона здійснює будь-яку організаційну і тісно пов'язану з нею діяльність (господарську, підприємницьку, пропагандистську і т.д.). Третьою стороною сутності партії є діяльність «партії як форми реалізації прав індивіда», коли партія розглядається, як можливість індивіда захистити свої права і задовольнити свої інтереси.

Громадянське суспільство в соціально-економічній сфері в міру її роздержавлення в сучасній Україні, набуває все більшого розвитку. Основними інститутами громадянського суспільства тут, на наш погляд, стають різноманітні комерційні організації, створені у відповідності з цивільним законодавством і є юридичними особами.

Заслуговує на увагу модель сучасної держави, запропонована Г. Шульською, яка наголошує на існуванні в межах держави політичного та громадянського суспільств, між якими складаються суперечливі за своєю сутністю відносини. Ґрунтуючись на таких засадах, як постійне протистояння (опозиції), розподіл сфер впливу, конструктивне співробітництво (діалог, компроміс), толерантність, плюралізм думок та відповідальність, ці відносини призводять до появи, «нового виразу держави як самоуправляючої системи, з опозицією політичного та громадянського суспільства (підсистем), що становить джерело самоорганізації та саморозвитку» [49, с. 71].

Інші виділяють п'ять моделей взаємодії держави та громадянського суспільства [51].

Отже, моделювання взаємовідносин влади і громадянського суспільства викликає інтерес серед науковців. Зробимо спробу систематизувати ці моделі як показано у Додатку А.

Взаємовідносини влади і громадянського суспільства різні за різних політичних режимів, але в перехідні періоди, зокрема в період розвитку демократії можна спостерігати часту зміну. Зміст розвитку демократії полягає в переході від першого до четвертого типу. В період розвитку демократії спостерігається високий рівень громадської активності і конфліктності в

суспільстві. Зобразимо спектр в період розвитку демократії (рис. 1.2).

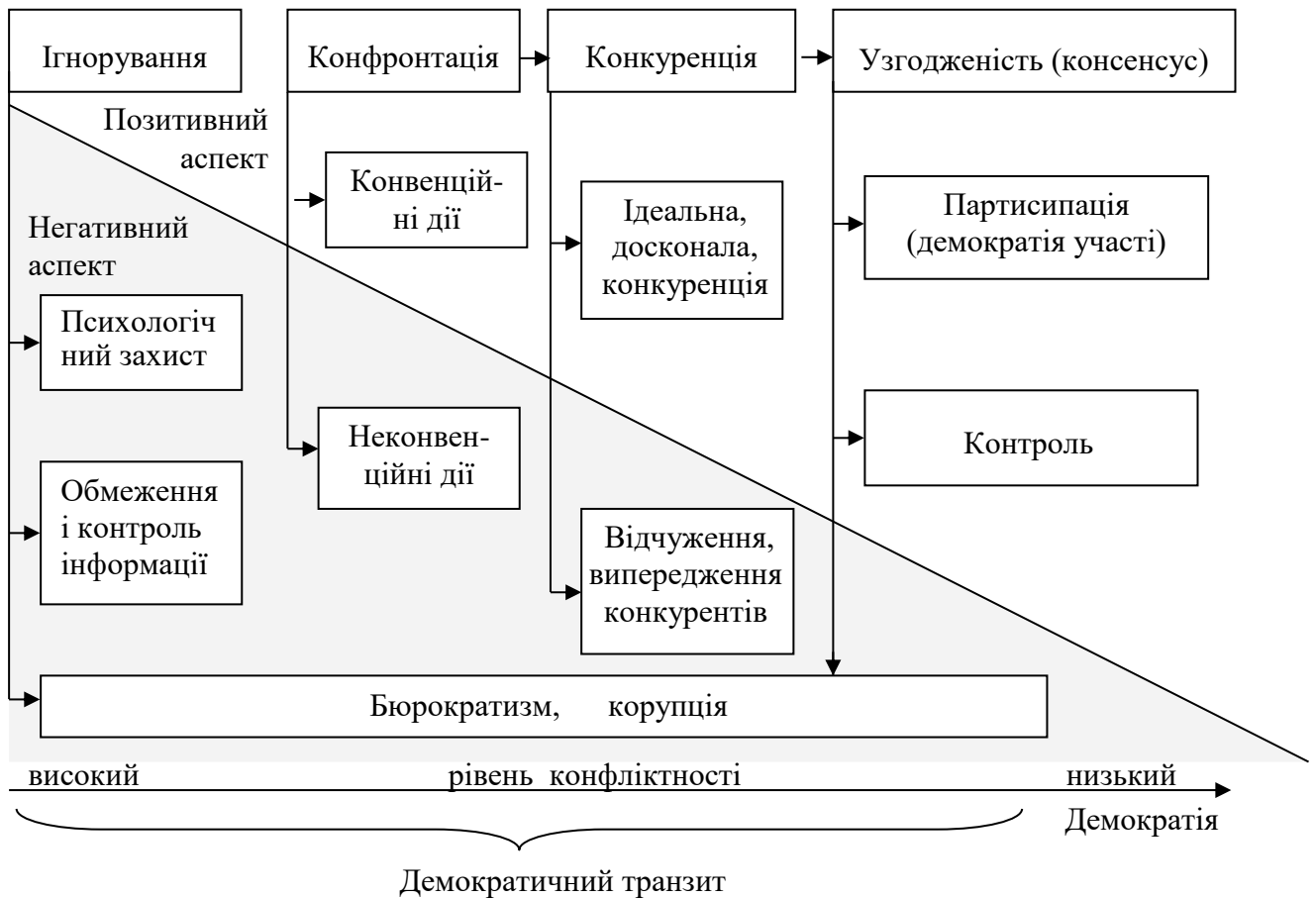

Рис. 1.2. Послідовність демократизації взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах розвитку демократії [47]

Ігнорування. Ігнорування – залишення без уваги, нехтування думкою організацій громадянського суспільства, з боку держави і несприйняття діяльності органів влади, з боку інститутів громадянського суспільства. Влада всі рішення приймає і здійснює сама. За таких умов відбувається розширення державного апарату, що породжує бюрократизм.

Конфронтація. Трансформаційні процеси в суспільстві призводять до порушення рівноваги у відносинах публічної влади і громадянського суспільства, конфронтації, наслідком чого є виникнення конфліктів.

Конкуренція – (франц. confrontation), протиборство, протиставлення, зіткнення соціальних систем, класових інтересів, переконань (напр., політика

конфронтації, військова конфронтація, конфронтація поглядів).

Узгодженість (консенсус) – це співпраця у вирішенні проблем. Завдяки цьому процесу можливим стає здійснення контролю громадськості за діяльністю влади і контролю з боку влади. Влада повинна шукати шляхи узгодження стосунків.

Отже, головне завдання органів влади та організацій громадянського суспільства в умовах розвитку демократії полягає в сприянні процесу демократизації.

З встановленням демократичних інститутів завершується період розвитку демократії, що переходить в демократію. За несприятливих умов процес розвитку демократії завершується встановленням авторитарних та тоталітарних режимів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВЗАЄМОВІДНОСИН ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку взаємовідносин публічної влади та громадянського суспільства

В західних суспільствах розвиненість громадянського суспільства пов'язується з стабільністю демократії, а діяльність організацій громадянського суспільства вважається важливою умовою демократизації суспільства. Можна виділити моделі, які відбивають особливості певної країни чи групи країн. Водночас, слід зауважити, що всі країни пов'язані геополітичною та історико-культурною єдністю.

Порівняємо взаємовідносини громадянського суспільства в декількох країнах Західної Європи: Польщі та Чехії. Аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду надасть можливість виявити найбільш позитивні моменти та запровадити в країнах « нової демократії », зокрема в Україні. Для порівняння визначимо наступні критерії: історичні умови становлення громадянського суспільства, відносини громадянського суспільства з державою в період становлення, модель взаємовідносин між державою і громадянським суспільством на сучасному етапі, рівень конфліктності в суспільстві, тип фінансування організацій громадянського суспільства, кількість економічно активного населення, яке є складовою громадянського суспільства, сфери діяльності організацій громадянського суспільства.

Україна – європейська держава, тому саме європейські інновації, на відміну від азіатських, африканських, американських, знайдуть у ній благодатний ґрунт. Громадянські суспільства « західних » країн часто сприймаються як єдине ціле і протиставляються або ставляться як приклад країнам з « новою демократією » (європейським посткомуністичним, азіатським і латиноамериканським країн). Однак ці країни мають певні відмінності в

історії, структурі, взаємовідносинах з владою.

Чеське громадянське суспільство сформувалося на релігійному і національному ґрунті. Релігійні конфлікти виникали в Чехії ще в XV ст., так звані гуситські війни. У XVII ст. релігійний конфлікт вилився у Тридцятилітню війну. Пізніше виникають конфлікти на національній основі, так як Чеське королівство потрапляє під вплив Габсбургів і стає частиною Австро-Угорщини [1, с. 58].

Сучасне громадянське суспільство проявило себе під час подій 1989 року коли Чехословаччина повернула зі шляху соціалістичного розвитку в результаті Бархатної революції, й подій, що передували 1 січня 1993 року, коли країна мирно розділилась на дві, з утворенням незалежних Чехії та Словаччини.

З приходом до влади соціально-демократичного уряду і початком консультацій з питань вступу Чехії до ЄС, відношення держави до громадянського суспільства стало більш відкритим. ЄС можна вважати одним з найважливіших організацій, що виразно впливає на функціонування чеського громадянського суспільства з кінця 90-х років до теперішнього часу.

Таким чином, можна сказати, що в Чеській Республіці сформувалася широка мережа груп і організацій громадянського суспільства. На сьогоднішній день офіційно зареєстровано майже 65 тисяч організацій, які мають різні правові форми: громадські об'єднання, фонди, добродійні фонди або суспільно-корисні об'єднання [24, с. 22]. Переважна більшість організацій займається наданням послуг, зокрема в сфері культури, спорту і відпочинку, соціальних послуг. У Чеській республіці також працює незначна щодо чисельності, але стабільна і потужна мережа адвокатських організацій, що займаються політичною і суспільною діяльністю. Спеціальне становище мають профспілки, які володіють порівняно розгорнутою організаційною структурою. Найбільший розвиток в групі нових адвокатських організацій мають екологічні організації. Поряд з “зеленими” організаціями успішно діють, організації, що відстоюють права жінок, права сексуальних меншинств та правозахисні організації, що займаються правами ромів.

В кінці 90-х років XX ст. спостерігається трансформація структури

фінансування організацій громадянського суспільства, що сприяло їх фінансовій стабілізації. Іноземні донори, в основному, завершили свою діяльність, та кошти з фондів ЄС частково її замінили. Ця зміна призвела до професіоналізації в державному секторі, збільшення бюджетів різних організацій і росту кількості працівників.

Польське громадянське суспільство сформувалося на релігійному і національному ґрунті.

Сучасна форма громадянського суспільства формувалася в умовах становлення польської національної держави. Історичну роль відіграв рух «Солідарність», який виник 31 серпня 1980 року і згідно статутних документів залишається профспілковим об'єднанням. «Солідарність» переросла у широкий суспільно-політичний рух і зробила значний внесок у боротьбу польського народу з комуністичним режимом. У Польщі роль громадських організацій надзвичайно велика, а їхня діяльність – різноманітна. Наведемо приклади партнерства інститутів громадянського суспільства і публічної влади [33].

Значною є участь суспільних партнерів у працевлаштуванні, особливо стажуванні, волонтерстві, громадських роботах. Особливо цікавими є навчальні освітні проекти, реалізовані громадськими організаціями, адресатом яких є публічна адміністрація.

Громадські організації можуть залучити волонтерів для проведення одноразових акцій (фестивалі, ярмарки, урочистості, благодійні акції), так і заходів постійного характеру (громадський порядок, соціальний захист). Відомою акцією в Польщі, що реалізується за участю публічної влади і громадських організацій є Оркестр Святкової Допомоги (*Orkiestra Świątecznej Pomocy* – пол.) – добродійна акція, метою якої є збір коштів на закупівлю медичного устаткування для польських лікарень (бюджетних установ) [55].

Завдяки обміну інформацією щодо партнерів між органами влади та інститутами громадянського суспільства розширюється сфера міжнародної співпраці. Структури публічної влади підписують так звані партнерські договори – з відповідними установами у інших країнах. На жаль, вони не гарантують конкретних дій, обмежуючись культурними візитами на рівні

адміністрації. Розширення співпраці на інші сектори (в тому числі підприємства) приносить реальні результати.

Вагомим є те, що у інститути громадянського суспільства отримали роль партнера органів публічної влади.

На перший погляд, помітна значна різноманітність історії громадянських суспільств західноєвропейських країн. Однак, можна відзначити зростаючу схожість цих організацій за змістом і об'ємом діяльності на сучасному етапі, систематизувати за моделями взаємовідносин з органами публічної влади (Додаток Б) [34].

З історичної точки зору головну роль у формуванні нинішньої форми громадянського суспільства відіграла держава. У країнах Європи існують різні моделі партнерства, що сформувалися під впливом національних особливостей. Зміцнення ролі організацій громадянського суспільства відбулося в західноєвропейських країнах в результаті економічних і політичних криз, а також децентралізації державної влади і глобалізації суспільних процесів.

Слід вказати на ряд подібних процесів, що відбувалися у західноєвропейських країнах і які впливають на сучасну діяльність громадянського суспільства. Це підйом нових соціальних рухів кінця 70-х і 80-х років ХХ ст., їх поступове загасання та спрямування організацій громадянського суспільства на надання сервісних послуг, радикалізація частини цих організацій у напрямку альтер-глобалізаційного руху.

З точки зору змісту і об'єму діяльності сервісних організацій існують певні відмінності, що обумовлені різними культурними і соціальними межами описаних країн, а також характером співпраці громадянського суспільства і публічної влади. Однією з ключових цільових сфер діяльності країн, що порівнюються, є соціальна сфера і охорона здоров'я. В Італії і Франції організації громадянського суспільства значну роль відіграють у сфері культури, а у Великобританії, Польщі окрім вказаних, ще і в галузі освіти і науки. В Ірландії важливою є роль громадських організацій у питанні безробіття, соціальної ізоляції громадян, пов'язаної з довгостроковим безробіттям. Фінансові ресурси, які використовує громадянське суспільство,

дуже різноманітні: Франція та Німеччина приблизно однаково фінансуються коштами з бюджетних установ і приватних спонсорів, в порівнянні з невеликою долею ресурсів, отриманих від власної діяльності [34]. Волонтерство та отримання доходів за рахунок власної діяльності характерні для Італії, де відмічена мінімальна доля добродійних внесків. Найкращу ситуацію можна спостерігати в британському громадянському суспільстві, де пропорційно здійснюється фінансування з трьох видів ресурсів – органів публічної влади, спонсорських організацій і самофінансування.

Серед позитивних особливостей організацій європейського громадянського суспільства слід відзначити:

- досконалість нормативної бази, що регламентують діяльність організацій громадянського суспільства;
- активну роль держави, що стимулює суспільство до участі в соціальних програмах, в добродійній діяльності в цілому;
- досконалість методик і технологій діяльності організацій громадянського суспільства фандрайзинга (залучення додаткових фінансових коштів);
- досконалі технології роботи з потенційними клієнтами (урядовими структурами всіх рівнів, корпоративними структурами, населенням);
- широка інформованість суспільства, урядових структур про діяльність інститутів громадянського суспільства, активна рекламна діяльність їх в засобах масової інформації, включаючи WEB-сторінки [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

У юридичній літературі останніх років розгорнулася дискусія з приводу того, чи стосується конституційне право на об'єднання до комерційних організацій. У ряді коментарів до Конституції України це питання обходиться стороною. Так, в одному з них відзначено, що право на об'єднання є виключно політичним правом, мета якого - «забезпечити можливість участі кожного в суспільному і політичному житті, а також юридично встановити створення різного роду громадських об'єднань». В іншому коментарі право на об'єднання розглядається як право засновувати некомерційні організації, тобто право на

об'єднання в політичні партії, профспілки, молодіжні і дитячі благодотвірительные організації тощо.

Європейський досвід свідчить, що участь громадськості дозволяє досягти більшої ефективності у вирішенні проблем. Тому ряд європейських країн прийняли документи щодо взаємної користі між державою і громадянським суспільством. Прийнято Стратегію Датської підтримки громадянського суспільства, угоду між урядом Канади та некомерційним сектором [34, с.183]. У Великобританії, Польщі, Північній Ірландії взаємовідносини недержавних організацій та уряду регулюються угодою, яка отримала назву «Компакт».

У Польщі розробляються та реалізуються стратегічні програми місцевого і регіонального розвитку за участю місцевої влади і громадянського суспільства, що отримали назву “партнерство для розвитку”. В Румунії поширена практика створення громадських дорадчих комітетів для вирішення проблем в бюджетній сфері, та сфері громадського транспорту, у справах пенсіонерів, з питань освіти [55].

Труднощі застосування західного досвіду в Україні полягають в наступному. По-перше, в нашій країні недосконала законодавча база і відсутня тривала практика її застосування. По-друге, високий ступінь економічної нерівності і практичну відсутність середнього класу, що становить, як правило, основу волонтерських організацій громадянського суспільства, низький рівень соціальної відповідальності в сучасних економічних, політичних умовах українського суспільства [39].

Важко переоцінити створення віртуальних соціальних мереж для об'єднання зусиль територіальних громад. Саме професійні соціальні організатори і соціальні технологи навчають жителів як ефективно об'єднатися для вирішення місцевих проблем [41, с.92]. Досить перспективною є така форма організації жителів на основі комп'ютерних мереж як локальні мережеві співтовариства.

Для України на етапі розвитку демократії важливим є врахування кращого зарубіжного досвіду нормотворчої і практичної діяльності організацій громадянського суспільства. Запровадження в практику державного управління

і місцевого самоврядування вагомого зарубіжного досвіду допоможе дійти консенсусу і досягти компромісу у взаємовідносинах публічної влади і громадянського суспільства.

2.2. Оцінка взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства на сучасному етапі

Згідно рейтингів незалежних аналітичних центрів, показники розвитку громадянського суспільства в Україні останніми роками значно покращилися. Наприклад, за оцінкою міжнародної незалежної організації «Freedom House» [53]. Але у 2017 – 2020 рр. її рейтинг піднявся та утримувався на рівні оцінки вільної» країни (єдиної на пострадянському просторі, окрім країн Балтії) [53].

У межах іншого дослідження міжнародної незалежної організації “Freedom House” рейтингу країн, що перебувають у стані транзиту (“Nations in Transit”) [54].

«Україна посіла 62-ге місце у рейтингу зі 102,34 бала (минулого року – 57-ме місце з 95,96 бала). Перед нею розташувався Таїланд (103,26). На 63-й позиції Гонконг (100,90). У той же час Росія зайняла в рейтингу 59-те місце (104,94), а Білорусь – 37-ме (141,47). Польща опинилася на 35-му місці (147,98) сусідів» [56; 57].

Для визначення стану та перспектив розвитку взаємовідносин органів публічної влади і організацій громадянського суспільства, нами було проведено соціологічне дослідження [36].

Мета нашого дослідження визначення рівня довіри до інститутів громадянського суспільства. Результати дослідження свідчать [36]., що найвищий рівень довіри в суспільстві до громадських організацій: 4,2% відповіли, що довіряють, 45% – скоріше довіряють, проти 12,5%, які не довіряють, або скоріше не довіряють. 8,3% – довіряють і 16,7% скоріше довіряють благодійним організаціям. Лише 8,3% респондентів скоріше довіряють профспілковим організаціям. Однак найменша довіра до політичних партій: 4,2% опитаних скоріше довіряють, а 20,8% скоріше не довіряють і

41,7% зовсім не довіряють (рис. 2.1).

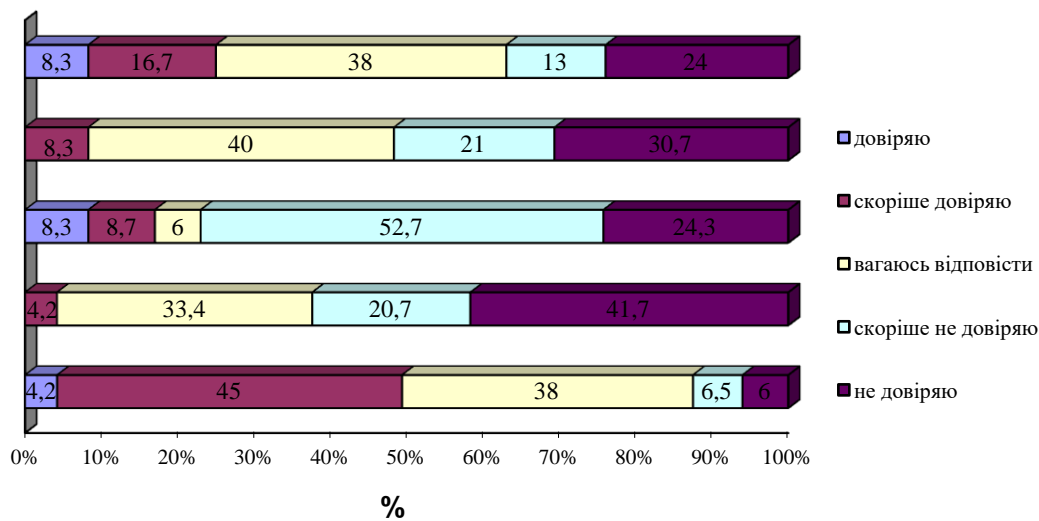

Рис. 2.1. Довіра суспільства до інститутів громадянського суспільства [36]

Рівень довіри до інститутів громадянського суспільства серед опитуваних в основному залишився без змін [36]. Найкращий показник збільшення довіри – до благодійних організацій, хоча він є незначним: 8,3% – довіра значно збільшилася, 16,7% – скоріше збільшилася. Однак, рівень довіри до політичних партій значно зменшився. Лише 4,2% респондентів відповіли, що рівень довіри скоріше збільшився, а 20,8% вважають, що рівень довіри до політичних партій скоріше зменшився і 45,8% відмітили, що він значно зменшився [36]. Тенденція зменшення довіри до політичних партій характерна для більшості західноєвропейських країн.

Однак переважна більшість опитаних вважають ці відносини конфліктними. Характеризують як «ігнорування» 13,2% громадян. 12,5% – визначають їх як «конфронтація», а 29,6% опитаних охарактеризували відносини між органами влади та інститутами громадянського суспільства як «конкуренція» (рис. 2.2).

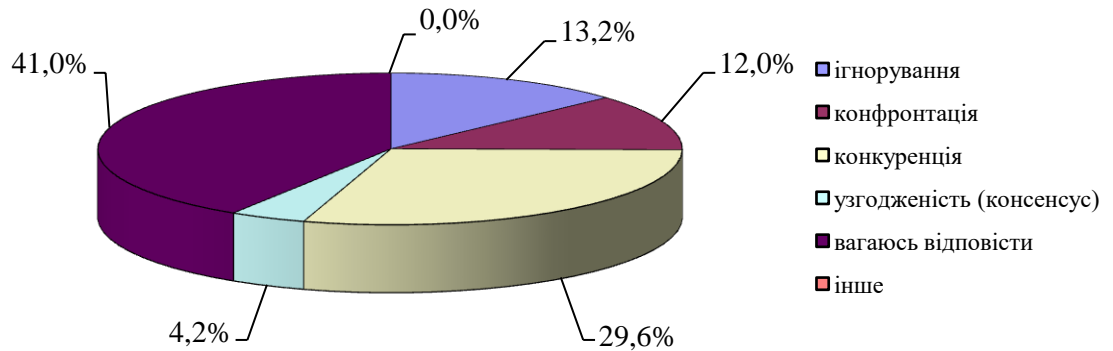

Рис. 2.2. Характеристика взаємовідносини влади та інститутів громадянського суспільства [36].

Аналіз законодавства свідчить, що в Україні створена нормативно-правова база для взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства. В Україні прийняті Закони України, проекти законів та постанови КМУ: «Про інформацію» [16]; Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації (зі змінами від 16.07.2019, підстава - 2704-VIII) [17]; «Про доступ до публічної інформації» від 13 січн. 2011 р. [18]; «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»: Постанова КМУ від 03 листоп. 2010 р. №996 (внесення змін від 24 квітня 2019 р. № 353) [19]; «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» проект Закону України від 1 липня 2015 р. № 2217а. [21]; «Про громадські об'єднання» [22].

З точки зору ряду дослідників право на об'єднання слід розглядати більш широко, ніж виключно політичне право громадян, фізичних осіб. Так, В. Кузнецов вважає, що виведення цілої групи суб'єктів права - юридичних осіб - з-під дії конституційних норм позбавляло б юридичні особи не тільки захисту з боку конституційних норм, а й звільняло б їх від обов'язків, що містяться в розділі 2 Конституції.

Однак переважна більшість опитаних 47,8% вважають, що за останніх чотири роки спроможність громадян впливати на дії влади залишилася без змін, 33,2% – скоріше зменшилася або значно зменшилася і лише 11,5% – скоріше збільшилася або значно збільшилася [36] (рис. 2.3).

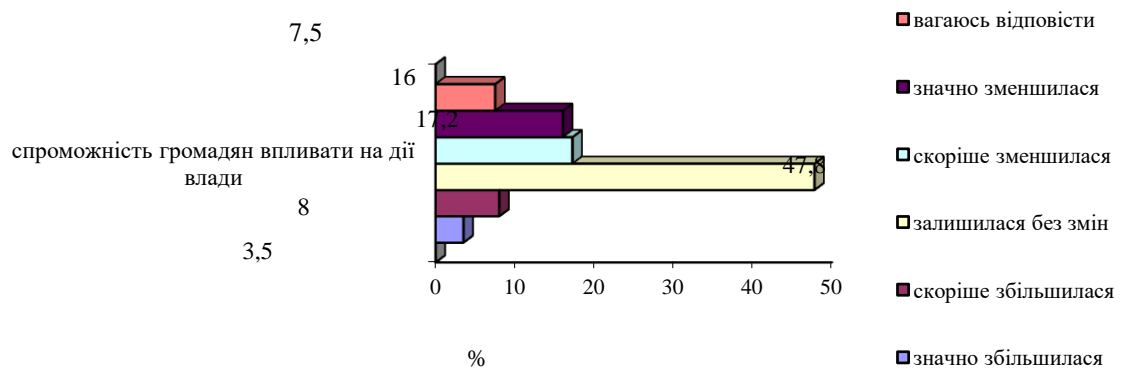

Рис. 2.3. Спроможність громадян впливати на дії влади з 2019 року

Прозорість, відкритість діяльності влади протягом останніх п'яти років з 2016-2020 рр., на думку більшості респондентів (35,2%) залишилася без змін. 49,2% опитуваних переконані, що вона скоріше зменшилася або значно зменшилася і лише 16% – що збільшилася або значно збільшилася [36].

Кожен нормативний акт опрацьовується професіоналами, однак компетентність лише у межах публічної установи буває недостатньою. Для нормативних актів важливою є як законність, така і доцільність, що полягає у задоволенні певного громадянського інтересу. Метою участі громадян у прийнятті рішень є забезпечення органів влади об'єктивною інформацією. Україна робить перші кроки на шляху демократизації. На цьому етапі важливим є усвідомлення як працівниками владних структур, так і представниками інститутів громадянського суспільства важливості участі громадськості у процесі прийняття рішень.

Існує низка серйозних проблем, які гальмують налагодження взаємовідносин між органами влади та інститутами громадянського суспільства. На думку опитуваних [36], найбільшою проблемою в українському суспільстві є нездатність влади забезпечити виконання законів (60,5%). 56% респондентів важливою проблемою вважають бюрократизм, тривалі терміни розгляду справ. Третю важливу позицію займають дві проблеми – корупція серед чиновників та службовців та низький рівень відкритості установ влади. Досить серйозною проблемою залишається відсутність інформування населення, причому недостатність інформування про діяльність інститутів

громадянського суспільства опитуваних турбує більше (40%), ніж низький рівень інформування з боку органів влади (36%). 32% відмічають як важливу проблему – сприяння корупції серед інститутів громадянського суспільства [36].

Переважає більшість громадян готова взяти участь тільки в законних акціях протесту. Серед законних акцій протесту громадяни надали перевагу санкціонованим мітингам і демонстраціям (“так” і “скоріше так” помітили 12,75%), збиранню підписів під колективними відозвами (“так” і “скоріше так” помітили – 10, 78%). Лише 3,9% громадян готові взяти участь у несанкціонованих мітингах і демонстраціях, більшість – не буде брати участь ні в яких протестах [52].

В ході дослідження ми зробили спробу проаналізувати тенденцію змін ситуації в Україні щодо дотримання законності і правопорядку, протидії корупції.

Переважає більшість респондентів переконана, що ситуація в сфері дотримання законності державними службовцями погіршилась (37,24% – відповіли, що ситуація дещо змінилася на гірше, 22,02% – ситуація значно змінилася на гірше. Лише 18,52% вважають, що ситуація залишилася без змін і 7,4% – що ситуація покращилася (3,6% – значно змінилася на краще, 3,8% –

Більшість громадян (60%) покладають надію, що вирішення проблемних питань у взаємовідносинах органів влади та інститутів громадянського суспільства візьмуть на себе громадські організації.

Впливовим методом діяльності інститутів громадянського суспільства є встановлення громадського контролю. Громадський контроль забезпечує підвищення ефективності діяльності органів публічної влади. 91,5% респондентів переконані, що дії влади повинні бути підконтрольними інститутам громадянського суспільства. Різниця полягає лише в тому, в якій мірі ці дії повинні бути підконтрольними: 29,3% – підконтрольними інститутам громадянського суспільства, 33,2% – вважають, що повинні бути підконтрольними інститутам громадянського суспільства всі дії влади, 20,8% – тільки ті, що торкаються інтересів громадян, 8,2% – дії влади повинні бути

підконтрольними лише в окремих випадках).

В процесі опитування [36] вияснити наскільки готові до співпраці органи влади та інститути громадянського суспільства. 48,3% опитуваних переконані, що інститути громадянського суспільства готові співпрацювати з органами влади, 15,2% – вважають, що вони скоріше не готові до співпраці. Значна кількість – 36,5% вагались відповісти (рис. 2.4).

Важливим у співпраці є готовність обох сторін діалогу. 39,2% респондентів підтверджують готовність органів влади до співпраці. 30,3% вважають, що органи влади не готові до взаємодії з інститутами громадянського суспільства

Таким чином, респонденти відмічають, що інститути громадянського суспільства більше налаштовані до співпраці і взаємодії з органами влади, ніж працівники органів влади.

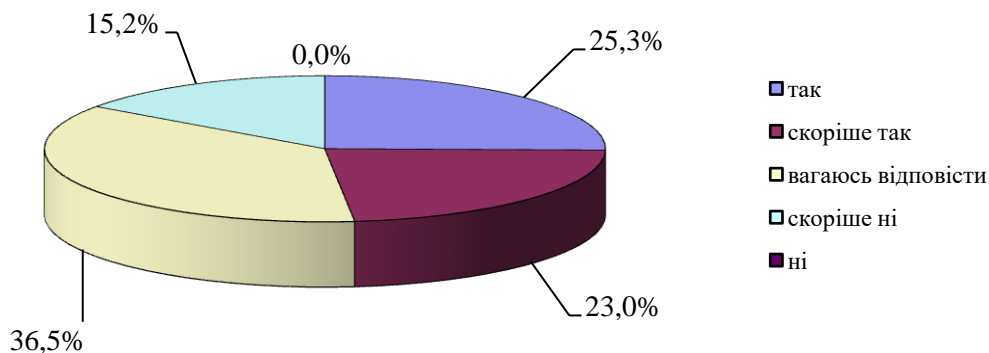

Рис. 2.4. Готовність інститутів громадянського суспільства Житомирського регіону взаємодіяти з органами влади [36]

Г. А. Гаджнев, аналізуючи конституційне право на об'єднання або на свободу асоціацій, підкреслив, що «це право гарантує громадянам можливість самоорганізовуватися і об'єднатися з іншими підприємцями для створення різних асоціацій підприємців» ».

Вітчизняні вчені: соціологи, політологи, юристи, які предметно займаються проблемами місцевого самоврядування, не мають загальноприйнятого наукового визначення поняття «місцеве самоврядування», вони трактують його з позиції тих наук, в рамках яких розглядають дане явище.

До того ж всі вчені привносять в дане визначення своє власне бачення, тому однією з ключових проблем становлення сучасної держави і сучасного суспільства є вироблення науково обгрунтованого поняття і сутності місцевого самоврядування в його взаємозв'язку з цілями і завданнями державного і суспільного розвитку.

Аналізуючи відповіді на це запитання, можемо зробити наступні висновки:

1. Більшість опитуваних вважають діяльність інститутів громадянського суспільства корисною, але респонденти візьмуть участь в їх діяльності, якщо від цього матимуть фінансове заохочення або іншу користь.

2. Відносини між органами влади та інститутами громадянського суспільства сьогодні конфліктні і характеризуються як «конкуренція» [13].

3. Серед серйозних проблем, які гальмують налагодження взаємовідносин між органами влади та інститутами громадянського суспільства слід назвати: нездатність влади забезпечити виконання законів; бюрократизм, тривалі терміни розгляду справ; корупція серед чиновників та службовців та низький рівень відкритості установ влади. Існують значні проблеми в доступі інститутів громадянського суспільства до інформації про діяльність органів влади, інформації потребує суспільство і про інститути громадянського суспільства. На етапі переходу до демократії важливим є усвідомлення як працівниками владних структур, так і представниками інститутів громадянського суспільства важливості участі громадськості у процесі прийняття рішень [13].

4. В період розвитку демократії загострюються протиріччя, посилюється конфліктність, як наслідок, збільшується кількість акцій протесту. Переважна більшість громадян готова взяти участь тільки в законних акціях протесту. Серед законних акцій протесту громадяни надали перевагу санкціонованим мітингам і демонстраціям, збиранню підписів під колективними відозвами.

5. Громадяни покладають надію на вирішення проблемних питань у взаємовідносинах органів влади та інститутів громадянського суспільства візьмуть на себе громадські організації. У вирішенні законодавчих негараздів

особлива надія покладається на Верховну Раду. Важлива роль у цьому питанні відводиться органам місцевого самоврядування.

6. Впливовим методом діяльності інститутів громадянського суспільства є встановлення громадського контролю. Переважна більшість респондентів переконані, що дії влади повинні бути підконтрольними інститутам громадянського суспільства. Водночас органи влади повинні контролювати законність діяльності інститутів громадянського суспільства.

7. Важливим у співпраці є готовність обох сторін діалогу. Однак респонденти підтверджують, що органи влади та інститутів громадянського суспільства не зовсім готові до співпраці. Інститути громадянського суспільства в Україні є необхідними, вважають респонденти у боротьбі за права людини, зокрема у сфері боротьби з корупцією, у сфері захисту прав споживачів. Інститути громадянського суспільства можуть внести свій вклад в сферу дозвілля молоді та надання соціальних послуг.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Напрями оптимізації взаємовідносин між органами публічної влади та інститутів громадянського суспільства

Серед умов оптимізації в першу чергу слід назвати наявність учасників взаємовідносин:

- демократичної влади, налаштованої на співпрацю;
- розвинутого громадянського суспільства.

Для удосконалення взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства необхідно подолати серйозні проблеми, що породжують конфлікти. Для вирішення проблем є необхідним:

- встановлення верховенства права, удосконалення нормативно-правової бази щодо інститутів громадянського суспільства, забезпечення владою виконання законів;
- нівелювання бюрократизму, що породжує тривалі терміни розгляду справ;
- подолання інформаційної ізоляції влади та інститутів громадянського суспільства;
- встановлення громадського контролю (дії влади повинні бути підконтрольними інститутам громадянського суспільства) і контролю з боку влади (органи влади повинні контролювати законність діяльності інститутів громадянського суспільства) [13].

Розглянемо напрями оптимізації.

1. Наявність демократичної влади, налаштованої на співпрацю. Держава повинна реагувати на запити і потреби громадянського суспільства. Вона повинна створити правове поле для діяльності інститутів громадянського

суспільства.

Будуючи взаємовідносини з інститутами громадянського суспільства, державні службовці та працівники органів місцевого самоврядування повинні вирішити наступні завдання:

1. Організувати і скоординувати контакти з лідерами організацій громадянського суспільства.

2. Зібрати інформацію про наявність організацій громадянського суспільства і їх діяльність на території регіону.

3. Сприяти співпраці керівників промислових підприємств і бізнесових структур з активом організацій громадянського суспільства.

4. Виявити ресурси організацій громадянського суспільства, їх реальні і потенційні можливості.

5. Залучити організації громадянського суспільства в процес ухвалення рішень.

6. Добитися економічної підтримки органом публічної влади суспільно-корисної діяльності організацій громадянського суспільства.

7. Визнати внесок організацій громадянського суспільства в соціальний, економічний, культурний розвиток.

8. Розповсюджувати інформацію про діяльність інститутів громадянського суспільства.

9. Сприяти створенню нових організацій громадянського суспільства, метою яких є вирішення проблем місцевої громади.

2. Наявність розвинутого громадянського суспільства. Постають питання: чи може бути суспільство негромадянським, які ознаки має розвинене громадянське суспільство; які проблеми необхідно розв'язати для того, щоб громадянське суспільство в Україні стало повноцінним; чи повинна впливати влада на розбудову громадянського суспільства?

Під громадянським суспільством розуміється соціально-політична організація, що склалася за відсутності централізованої держави, створеної людьми для самозбереження. Саме через протиставлення державі визначає себе громадянське суспільство. Для протистояння державі і відбувається

самоорганізація людей. Вищою цінністю такого суспільства і виступає свобода. Досягнення свободи відбувається при взаємодії держави і громадянського суспільства.

У поза громадянському суспільстві держава бере на себе функцію організації громадян.

Держава і громадянське чи негромадянське суспільство необхідні людині для захисту, комунікації, забезпечення життєдіяльності [8].

Розвиненість громадянського суспільства забезпечується, перш за все, різноманітністю і активністю тих інститутів, які його утворюють. Розвинене громадянське суспільство може існувати тільки за умов демократичної форми правління. Якщо на межі століть в політичних промовах домінували вирази про становлення, формування, будівництво громадянського суспільства, то зараз науковці вважають за краще говорити про зміцнення та розвиток. Україна знаходиться на шляху становлення демократії. Громадянське суспільство, яке є показником демократії знаходиться в стані розвитку. Важливою умовою розвитку громадянського суспільства є скорочення функцій державного апарату, передача їх організаціям громадянського суспільства (табл. 3.1).

Нерозвиненість громадянського суспільства, слабка державна влада, протиріччя в системі публічної влади можуть привести до того, що процес розвитку демократії завершиться не встановленням демократії, а поверненням до тоталітарних та авторитарних режимів.

4. Подолання бюрократизму. Бюрократія – невід’ємний атрибут управління державою.

Однак за несприятливих умов бюрократизм стає середовищем, в якому розвивається тяганина, що веде до корупції. Бюрократизм, в даному випадку, має негативний вплив не тільки на функціонування державного механізму, а й на відносини з громадськістю та з інститутами громадянського суспільства. Бюрократизм починає перешкоджати розширенню і поглибленню демократії. Бюрократія перешкоджає формуванню громадянського суспільства. В процесі історичного розвитку бюрократія перебрала на себе роль суспільних інститутів.

Термін «місцеве самоврядування» продовжує наповнюватися точнішим змістом і проникати в широкі верстви суспільства, але, на жаль, цей процес свідчить про відсутність однозначного розуміння ролі місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства у розбудові держави. «Стан і майбутнє місцевого самоврядування значною мірою залежать від того, яка концепція місцевого самоврядування береться за основу, - зазначає професор С. А. Авак'ян, - тим часом, в правовій літературі немає єдності думок щодо змісту терміна" місцеве самоврядування ».

Розглянемо наявні багаті традиції інтерпретації поняття місцевого самоврядування та розкриємо сутнісні якості місцевого самоврядування в сучасному світі. Відправним пунктом будемо вважати ідею про те, що самоврядні і державно-адміністративні початки поєднуються в єдиному інституційно - нормативному комплексі публічної влади та беруть участь (при явному домінуванні держави) в реалізації публічно -власних повноважень. Спори з питань публічно-правової природи місцевого самоврядування і його положення в системі організації влади в державі, розпочаті ще в 19 столітті, не вщухають досі. Проводячи аналіз різних теорій, сутності та положення місцевого самоврядування в системі організації влади, професор С.А. Авак'ян зводив основні відмінності цих теорій до різниці в поглядах на способи формування місцевих установ і на характер взаємин з центральною владою.

Ідея місцевого самоврядування отримала своє практичне вираження не так давно - в кінці XVIII - початку XIX століть. Німецькі вчені Г. Штімпфл і Х. Шоллер пов'язують поняття «місцеве самоврядування» з подіями Великої французької революції, що, на їхню думку, відображає факт самостійності громади по відношенню до держави. Ряд авторів вважає, що «поняття» самоврядування »формується в правовій науці в 1850-і рр., А до того і законодавство, і адміністративна наука вели мову лише про місцеве та територіальне управління.

Автор зазначає, що найбільш раннє походження місцевого самоврядування зустрічається у Л. Велихова. Характеризуючи значення терміна «самоврядування», він відзначає, що найбільш повно і широко його

тлумачили ще в Англії XVIII століття, звідки це поняття було запозичене в 50-х рр. XIX ст. Німеччиною і в 60-х тт. Тим самим, ідея місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства в зарубіжних державах, зародившись і розвиваючись теоретично, практично змогла втілитися лише в період буржуазних революцій. Бюрократизм та тяганину породжує відсутність законодавчо оформленої процедури вирішення певних питань. Інститути громадянського суспільства прагнуть прискорити процедуру вирішення питань корупційними діями [37].

Таблиця 3.1

Етапи розвитку громадянського суспільства та децентралізації публічної влади [30; 31]

№ етапу	Зміст етапів	Фази етапу
1-ий етап	Законодавче визначення	1) формальне визначення; 2) безпосередньо визначення переліку повноважень та їх обсягу за кожним рівнем публічної влади.
2-ий етап	Законодавче закріплення результатів	закріплення процесів децентралізації публічної влади на конституційному рівні
3-ій етап	Налагодження механізму контролю	встановлення конституційного контролю

5. Зниження рівня корупції – фактора, що негативно впливає на взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

6. Подолання інформаційної ізоляції влади та інститутів громадянського суспільства. Право на доступ до інформації гарантує громадянам можливість отримувати відомості про діяльність органів державної влади, прийняті рішення та про фактичний стан справ у будь-якій сфері суспільного життя.

Закон України «Про інформацію» [16]. Закон передбачає відповідальність за порушення законодавства про інформацію. Право на доступ до інформації гарантує громадянам можливість отримувати відомості про діяльність органів державної влади, прийняті рішення та про фактичний стан справ у будь-якій сфері суспільного життя.

Створивши умови для зміни моделей взаємовідносин від конфронтації до конкуренції і до узгодженості (консенсусу), необхідно визначити напрямки удосконалення владно-суспільних взаємовідносин для зниження конфліктності між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства.

3.3. Формування механізму взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства

У період переходу до демократії починають застосовуватися демократичні способи вирішення конфлікту. Сторони шукають компромісні рішення.

Можливим поясненням цього може з'явитися те, що «... саме становлення місцевого самоврядування було пов'язано з процесами переходу від феодальної організації до сучасного індустріального суспільства. З середини ХІХ в. подібного роду управління на місцях почали називати місцевим самоврядуванням, що відображало певні реалії того часу» [8].

Аналогічно в вирішенні питання про місцеве самоврядування в той період розвивається і правова наукова думка. Досліджуючи питання про сутність місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства, звернемо увагу, перш за все, на два основних аспекти: по-перше, як і природа громадських справ, якими відає місцеве самоврядування, і в чому відмінність їх від справ державних. Попутно визначається і походження цих справ - узагальнено: чи встановлені вони самою державою, або виникли незалежно від нього. По-друге, в зв'язку з цим визначається особливий характер взаємин, що виникають між державою та громадськими самоврядними одиницями, тобто громадянським суспільством. У цьому основне значення громадської теорії місцевого самоврядування, державної теорії місцевого самоврядування, господарської теорії місцевого самоврядування та інших.

Отже, органи публічної влади та інститути громадянського суспільства будують свої відносини на підставі механізму, що включає інституційну, нормативну, ціннісну, функціональну, комунікативну складові (рис. 3.1).

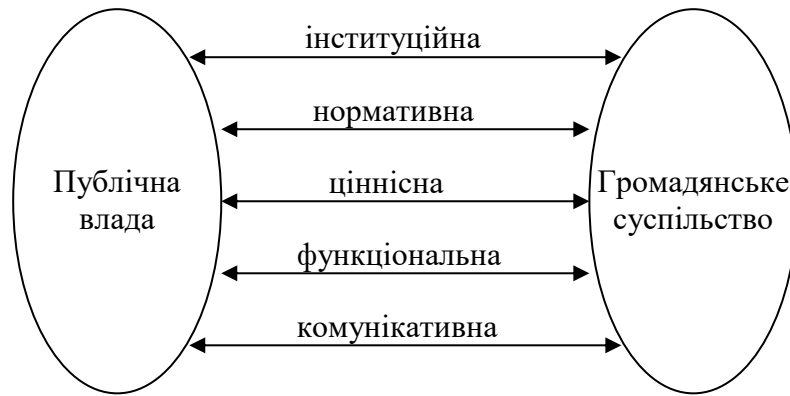

Рис. 3.1. Складові механізму взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства [6; 14]

Інституційна складова. Інститути громадянського суспільства, беручи участь в діяльності органів місцевого самоврядування, співпрацюють з державними структурами.

Автор зазначає, що в літературі і ". Законодавстві різних країн вживаються різні терміни: «місцеве управління», «місцеве самоврядування». Багато в чому характер взаємовідносин органів державної влади та органів місцевого самоврядування простежується саме через змістовне наповнення цих інститутів. Слід визнати, що «... до сих пір чітко не визначено співвідношення цих понять між собою, ступінь їх схожості або відмінності. Тому однакові по суті явища визначаються різними термінами». У цьому сенсі місцеве самоврядування є предтечею державного управління. В той же час, держава мала й інші джерела, і інші причини виникнення. Поява держав не знищило місцевого самоврядування. Численні дослідники, розглядаючи місцеве самоврядування і державне управління в різних країнах, відзначають, що ці два феномени протягом століть і тисячоліть існували одночасно: то майже автономно, то майже повністю злилися. Сам факт існування відразу двох, багато в чому схожих, громадських інститутів, утруднював і ускладнює вивчення і виявлення суті місцевого самоврядування.

Дослідження теоретичних основ місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства було розпочато в ХІХ столітті. Конституційне рух, який почався Американської і Великою французькою революцією, призвело до

появи не тільки нових форм організації центральної влади, а й поставило завдання перетворення місцевого управління на засадах, вільних від сильної бюрократичної опіки. Це породило концепцію «листяного пирога» влади, згідно з якою муніципалітети визнавалися четвертою владою, контрольованою законом і судом, але не підпорядкованою уряду і його органам в центрі і на місцях.

Академік Н.А. Ємельянов зазначає, що «... ідея незалежності місцевого самоврядування була великим теоретичним досягненням раннебуржуазного демократизму». Одним з перших, хто в минулому столітті привернув увагу до цієї проблеми, був Алексіс де Токвіль. Він являє в літературі місцеве самоврядування як інститут громадянського суспільства. Модель автономного місцевого самоврядування найбільш послідовно впроваджено в країнах. Вона базується на положеннях «громадської» муніципальної доктрини і тому передбачає відділення місцевого самоврядування від системи державної влади, виключаючи будь-яке пряме підпорядкування муніципальних органів органам вищого рівня.

Функціональна складова. Функціональна складова акцентує увагу на сферах соціально-економічної активності та формах прояву взаємовідносин.

Проаналізувавши сфери соціально-економічної активності інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади, ми дійшли висновку, що інститути громадянського суспільства і органи публічної влади паралельно вирішують питання певної сфери (рис.3.2, рис.3.3).

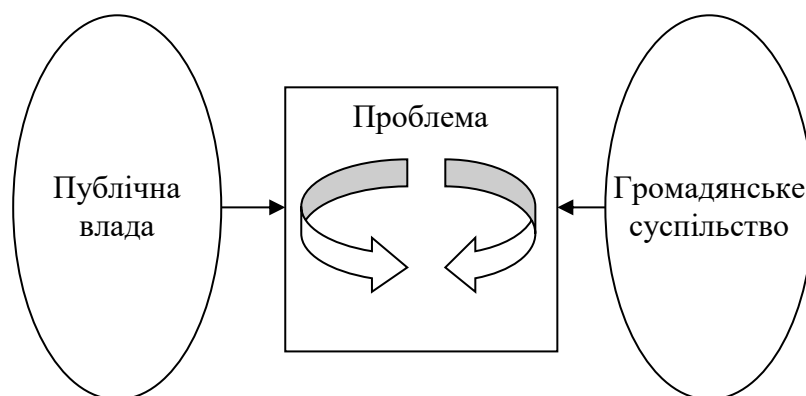

Рис. 3.2. Паралельне вирішення проблем ІГС і ОПВ

Такий спосіб вирішення питань веде до конкурентності. Водночас, серед головних функцій влади науковці називають організаційну і контролюючу. Якщо інститут громадянського суспільства за ініціативи влади чи з власної ініціативи вирішить соціально-економічну проблему громадян, а орган публічної влади проконтролює і профінансує (використаємо принцип субсидіарності), то відносини вступають в фазу узгодженості (консенсусу).

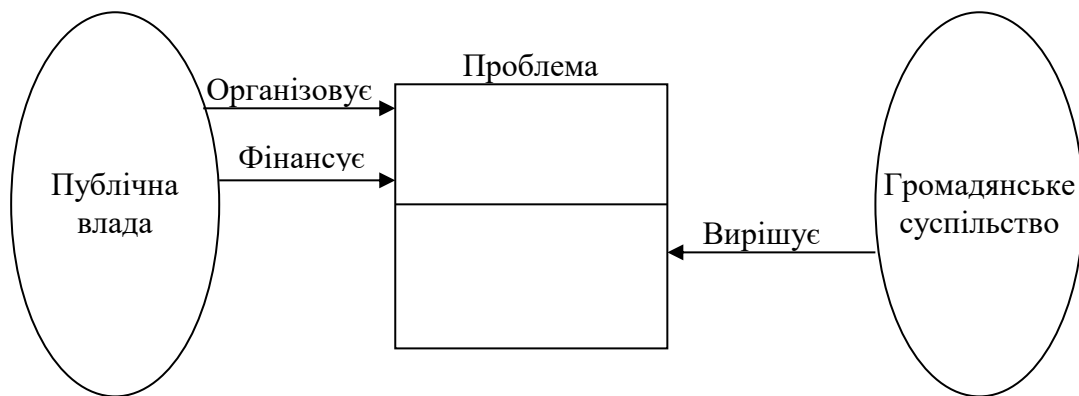

Рис. 3.3. Вирішення проблем ІГС і ОПВ за принципом субсидіарності

Ініціатива громадянина передбачає підтримку держави тільки тоді, коли його компетентності або можливостей об'єднання недостатньо для здійснення ініціативи. Однак для успішної реалізації цих законів необхідна ще й готовність суспільства до виконання цих законів, діяльності відповідно до принципу субсидіарності. Для цього є необхідною громадянська освіта.

Характер відносин публічної влади і громадянського суспільства значною мірою визначає стан суспільної стабільності. Взаємовідносини інститутів громадянського суспільства й публічної влади.

Цветков В. в одній зі своїх робіт зазначав: «Якщо від термінології перейти до найголовніших теорій, то і тут ми зустрінемо велику плутанину: то під самоврядуванням розуміється лише самоврядування обцинне, то самоврядування зникає серед інших спілок, розглядається як всякий союз, то його змішують з нормою, то йому надають значення управління за допомогою почесних посад на відміну від управління за допомогою професійних

чиновників, нарешті самоврядування є selfgovernment, іншими словами, система політичних і адміністративних установ, які гарантують свободу народу» [47].

Сьогодні в країні виникли дійсно фундаментальні проблеми суспільного розвитку, які одночасно стають передумовами нової реформи місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства. До таких передумов можна віднести наступні: проблема громадської участі в самоврядуванні як інституті громадянського суспільства; проблема відкритості органів державної влади та органів місцевого самоврядування через надання всілякої інформації громадянському суспільству; проблема демократичного контролю за діяльністю бюрократії; проблема доступності, політичної системи контролю громадянського суспільства; проблема демократії в системі місцевого самоврядування як такої. Комуникативна складова. Інтегративні (об'єднуючі) зв'язки. Комунікація походить від латинського слова *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення. Комунікація характеризує різноманітність відносин та зв'язків, що виникають у суспільстві. Комуникативна діяльність спрямована на формування сприйняття громадянами процесів державотворення, на формування певної думки, виступає одним із критеріїв визначення ефективності діяльності суб'єктів державного управління.

Ідеальною формою співпраці, до якої необхідно прагнути є взаємодія. Взаємодія – це постійна співпраця у вирішенні значущих проблем. Взаємодія теоретично можлива за умов демократії.

Вищевказане дає підстави говорити нам про те, що службовці органів публічної влади повинні бути готові до налагодження партнерських взаємовідносин, організації роботи з інститутами громадянського суспільства та вирішення конфліктних ситуацій, що виникають в процесі владно-суспільних відносин. З огляду на це, потребують удосконалення програми підготовки спеціалістів, магістрів державного управління.

Пропагування впровадження принципу субсидіарності при вирішенні проблем місцевого розвитку, можливості застосування різних форм співпраці влади та інститутів можливе під час проведення тренінгів та навчань для учасників політичних партій, громадських організацій, органів самоорганізації

населення, членів профспілкових організацій.

Реалізація вказаних пропозицій сприятиме більш швидкому проходженню періоду розвитку демократії і становленню демократії в Україні й об'єднанню зусиль громадськості та представників органів публічної влади для вирішення найважливіших суспільно-важливих питань для українського народу.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено та визначено три варіанти моделей взаємовідносин громадянського суспільства і держави: тоталітарний режим (громадянське суспільство придушується державою); авторитарні режими різного ступеня жорсткості (існує хитка рівновага між громадянським суспільством і державою); правова держава або демократичний режим.

2. Визначено типи взаємовідносин влади і громадянського суспільства в період розвитку демократії, а саме: ігнорування (залишення без уваги, нехтування думкою організацій громадянського суспільства, з боку держави і несприйняття діяльності органів влади, з боку інститутів громадянського суспільства), конфронтація (трансформаційні процеси в суспільстві призводять до порушення рівноваги у відносинах публічної влади і громадянського суспільства, конфронтації, наслідком чого є виникнення конфліктів), конкуренція (протиборство, протиставлення, зіткнення соціальних систем, класових інтересів, переконань), узгодженість, або консенсус (співпраця у вирішенні проблем, за якої обидві сторони діють відкрито та прозоро). Зміст розвитку демократії полягає в переході від першого до четвертого типу. В період розвитку демократії спостерігається високий рівень громадської активності і конфліктності в суспільстві.

3. Проведено порівняльний аналіз взаємовідносин громадянського суспільства в декількох країнах Західної Європи: Польщі та Чехії. Для порівняння визначено наступні критерії: історичні умови становлення громадянського суспільства, відносини громадянського суспільства з державою в період становлення, модель взаємовідносин між державою і громадянським суспільством на сучасному етапі, рівень конфліктності в суспільстві, тип фінансування організацій громадянського суспільства, кількість економічно активного населення, яке є складовою громадянського суспільства, сфери діяльності організацій громадянського суспільства.

Визначено позитивні особливості організацій європейського

громадянського суспільства: досконалість нормативної бази; активна роль держави; досконалість методик і технологій діяльності організацій громадянського суспільства; тісні контакти з представниками місцевої влади; досконалі технології роботи з потенційними клієнтами; широка інформованість суспільства, урядових структур про діяльність інститутів громадянського суспільства.

4. Визначено конфліктність взаємовідносин. Проблемами, які гальмують налагодження взаємовідносин між органами влади та інститутами громадянського суспільства встановлено: нездатність влади забезпечити виконання законів; бюрократизм, тривалі терміни розгляду справ; корупція серед чиновників та службовців та низький рівень відкритості установ влади. Впливовим методом діяльності інститутів громадянського суспільства визначено встановлення громадського контролю та готовність обох сторін діалогу.

5. Обґрунтовано напрями оптимізації взаємовідносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства: наявність демократичної влади, налаштованої на співпрацю; наявність розвинутого громадянського суспільства; подолання бюрократизму; зниження рівня корупції; подолання інформаційної ізоляції влади та інститутів громадянського суспільства.

6. Доведено, що органи публічної влади та інститути громадянського суспільства будують свої відносини на підставі механізму, що включає такі складові: інституційну (інститути громадянського суспільства беруть участь в діяльності органів місцевого самоврядування, співпрацюють з державними структурами, вступають у відносини з органами публічної влади), нормативну (інститути громадянського суспільства, здійснюють реєстрацію, проявляють ініціативу під час обговорення законодавчих актів, інформують згідно законодавства органи публічної влади), ціннісну (органи публічної влади та інститути громадянського суспільства співпрацюють у вихованні політичної свідомості та політичної культури громадян), функціональну (акцентується увага на сферах соціально-економічної активності та формах прояву

взаємовідносин), комунікативну (спрямована на формування сприйняття громадянами процесів державотворення, на формування певної думки, виступає одним із критеріїв визначення ефективності діяльності суб'єктів публічного управління).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балік С., Пшея П. Перехід до демократії – чеський досвід. [пер. з чеської Л. Брзобогата, відп. ред. К. Глоушкова]. Brno, Česká republika : ČDK, 2006. 316 с.
2. Взаємодія держави і суспільства в процесах публічної політики / авт. кол. С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник [та ін.] Київ : НАДУ, 2013. 238 с.
3. Возний С.О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харк. регіон. ін'ту держ. упр.* Харків: Вид'во ХарРІДУ НАДУ "Магістр", 2018. № 4 (55). С. 187-192.
4. Гегель Г. В. Ф. Філософія права [пер. с нем.] / авт. вст. ст. С. 3–43 и примеч. В. С. Нерсесянц] Москва : Мысль, 1990. 526 с.
5. Гембергер Марк. Граждане как партнеры. Москва : Изд-во “Весь мир”, 2002. 120 с.
6. Гидденс Э. Устроение общества : очерк теории структуризации . 2-е изд. Москва : Академический Проект, 2005. 528 с.
7. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского . Антология мировой политической мысли : в 5 т. Москва, 1997. Т. 1. *Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция* С. 319-331.
8. Даймонд Л. Прошла ли “третья волна” демократизации? Полис. 1999. № 1. С. 10-25.
9. Даль Р. А. Демократія та її критики. [пер. з англ. М. та О. Лупішко]. Харків: Вид. група “РА – Каравела”, 2002. 440 с.
10. Зарубіжний досвід державного управління: доцільність і можливості застосування в Україні : наук. розробка / авт. кол. : І. А. Грицяк, Л. А. Шереметьєва, К. К. Баранцева та ін. Київ : НАДУ, 2012. 56 с.

11. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / наук.ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова) [та ін.]; Національна академія державного управління при Президентові України. Київ: НАДУ, 2011. Т. 2. 301 с.
12. Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI). URL : <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>. (дата звернення: 05.01. 2021).
13. Калиновська В.М. Exchange of resources in the process of interaction of public authorities and civil society institutions. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 березня 2020 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С. 357-359.
14. Калиновська В.М. Пошук нових форм співпраці органів публічної влади та інституту громадянського суспільства. Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави : матеріали Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (28- 29 травня 2020 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя : наук. ред. Н.Г. Метеленко. ЗНУ Інженерний інститут, 2020. С.394-398..
15. Калиновська В.М. Взаємовідносини влади і громадянського суспільства в умовах децентралізації. Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали II Всеукраїнської науковопрактичної конференції за міжнародною участю, 23 червня 2020 року. Житомир : ЖНАЕУ, 2020. С. 274-277.
16. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року, № 2657 (зі змінами від 16.07.2020, підстава - [692-IX](#)). URL : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua). . (дата звернення: 25.09. 2020).
17. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України № 539/97 від 23 вересня 1997 року (зі змінами від 16.07.2019, підстава - 2704-VIII). URL : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua). . (дата звернення: 16.09. 2020).

18. Про доступ до публічної інформації Закон України від 13 січн. 2011 р. № 2939-VI. URL :: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939/2011-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 25.10.2020).

19. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 03 листоп. 2010 р. №996 (внесення змін від 24 квітня 2019 р. № 353). URL:: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення: 12.11.2020).

20. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року № 1700-VII. URL : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua). (дата звернення: 05.09. 2020).

21. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) проект Закону України від 1 липня 2015 р. № 2217а. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf_3511=55812 . (дата звернення: 19.09.2020).

22. Про громадські об'єднання : Закон України / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1). URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19. (дата звернення: 23.09.2020).

23. Публічне управління та адміністрування : навч. посіб. / [О.В. Скидан, В.П. Якобчук, Є.І.Ходаківський, Н.В. Дацій та ін.]. Житомир : ЖНАЕУ, 2017. 705 с.

24. Зародження громадянського суспільства – чеський приклад / Ондржей Цисарж, Франтішек Мікш, Іржи Навратіл, Катаржина Вравликова. [пер. з чеської Л. Брзобогата, відп. ред. К. Глоушкова]. Врно, Česká republika : ČDK, 2008. 81 с.

25. Карл Т. Л., Шмиттер Ф. Что есть демократия? URL : <http://www.politnauka.org/library/dem/karl-shmitter.php>(дата звернення: 23.09.2020).

26. Кин Джон. Демократия и гражданское общество.[пер. с англ., послесл. М. А. Абрамова] Москва : Прогресс-Традиция, 2001. 400 с.

27. Коэн Д. Л., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. [пер. с англ. общ. ред. И. И. Мюрберг]. Москва : Изд-во “Весь Мир”, 2003. 784 с.

28. Кондратенко І. Громадянське суспільство та його вороги. *Укр. тиждень*. 2012. № 13 (230). С. 13.
29. Кроки до громадянського суспільства. Концептуальні підходи до розвитку громадянського суспільства в Україні : науковий альманах / [за ред. В.П. Рубцова, А.В. Шестакової, О.О. Ціпуринди, Т.О. Щербинської]. Київ : Українська Академія Універсології, 2004. 256 с.
30. Крупник А. С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. Вип. № 1. 2010.: Он-line збірник наук. праць ОРІДУ НАДУ при Президентові України. URL : www.library.oridu.odessa.ua/library.exe? (дата звернення: 23.09.2020).
31. Крутій О.М. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості : [монографія] Харків : ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2008. 236 с.
32. Мартиненко В. М. Державно-громадський контролінг як метод демократизації державного управління. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ХарРІ НАДУ*. Вип. 2 (21). У 2 ч. Ч. 2. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2004. С. 124-129.
33. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. *Інвестиції: практика та досвід* № 8/2018. С. 87-93.
34. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. *Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством*. Київ.: Фенікс, 2011. С. 181-187.
35. Нікітін В. В. Ресурсний потенціал становлення громадянського суспільства в Україні : [монографія] Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. 248 с.
36. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020р. соціологія). Центр Розумкова URL : <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 24.12.2020).
37. Проданик В. Розмежування понять «бюрократія і бюрократизм в системі державної служби. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012.

Вип. №1 (37). С. 120-124.

38. Публічна влада та управління : принципи і механізми реалізації : [монографія] / ред. Н. Р. Нижник ; Центр дослідження проблем публічного управління. Чернівці : Технодрук, 2008. 432 с.

39. Розвиток громадянського суспільства в Україні : анліт. доп. / за ред. О. А. Корнієвського, М. М. Розумного. Київ: НІСД, 2015. 51 с.

40. Розенблум Ненсі Л. Громадянські суспільства : лібералізм і моральні впливи плюралізму. *І*. 2001. № 21. С. 6-29.

41. Самара С.Г. Сутність та характерні особливості взаємодії Кабінету Міністрів України з місцевими державними адміністраціями. *East European Science Journal*. 2016. 11. Ч. 3. С. 93-97.

42. Сміт Джек. Міжнародні громадські рухи та організації і соціальний капітал. *“І”*. 2001. № 21 . С. 47-65.

43. Соціальне партнерство і державна політика: від теорії до практики демократизації державного управління : [монографія] / за заг. ред. д.держ.упр., проф. В. М. Мартиненка. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2009. 252 с.

44. Україна опустилася в рейтингу сприйняття корупції 2020. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/23/656166/>. (дата звернення: 13.11.2020).

45. Сурмін Ю. П., Михненко А. М., Крушельницька Т. П. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. / за наук. ред. д-ра соц. наук, проф. Ю. П. Сурміна, д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненка ; авт. кол. : та ін. Київ : НАДУ, 2011. 388 с.

46. Цветков В. В. Суспільна трансформація і державне управління в Україні : політико-правові детермінанти : монографія. Київ : Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. 496 с.

47. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 248 с.

48. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. 2008. № 1. URL :

www.guds.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37582. (дата звернення: 13.10.2020).

49. Шаульська Г.М. Громадськість як індикатор системи державного управління та громадянського суспільства. Public as indicator of the system of state administration and civil society. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 1 (8). С. 70-74.

50. Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии. *Полис*. 1996. № 5. С. 16-27.

51. Якубовський О. П., Бутирська О.П. Взаємодія держави і громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національної академії державного управління*. 2004. № 1. С. 317-322.

52. Укрінформ. *Мультимедійна платформа іномовлення України*. URL : <https://www.ukrinform.ua/tag-protest>. (дата звернення: 18.01.2021).

53. Freedom in the World 2020 Survey Release. URL : <http://www.freedomhouse.org/gtmarket.ru/ratings/freedom-in-the-world> (дата звернення: 18.01.2021).

54. Nations in Transit - Ukraine (2020) URL : <https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/nations-transit/2020> (дата звернення: 18.01.2021).

55. Zybała Andrzej. Siła partnerstwa / Andrzej Zybała. – Warszawa: Centrum partnerstwa społecznego “Dialog”, 2007. – 156 с.

56. Human Development Index. URL : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2019/human-development>. (дата звернення: 02.10.2020)

57. Quality of Life Index by Country 2020 Mid-Year. URL : https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp. (дата звернення: 02.10.2020).